

CZIGÁNY LÓRÁNT

„Nyolc” évszázad magyar versei

HÉT ÉVSZÁZAD MAGYAR KÖLTŐI

Előversengés

„Hét évszázad magyar költői” – harsogja a cím (és nem *versei*, állítják a kompilátorok, Kovács Sándor Iván, a XIII–XVII. századi rész és Lakatos István, a XVIII–XX. századi anyag válogatója és szerkesztője). Erről rögtön a British Museumban eltöltött éveim egyik alapvicce jut az eszembe. A kefehajú, sok fényképezőgépes amerikai látogató az egyik múmiát nézegeti, majd fejét csóválva a teremőrhez fordul: „Hány éves ez a múmia?” „4032” – válaszol a szolgálatkész alkalmazott. „Honnan tudja ilyen pontosan?” – ámuldozik a nebraskai látogató. „Hát az úgy van, kérem szépen, hogy amikor idekerültem, 4000 éves volt a múmia, s ha jól számolom, most karácsonykor lesz 32 éve, hogy itt dolgozom.”

Valahogy úgy vagyok én is, mint a teremőr. Az első kiadás 1951-ben jelent meg, tehát, ha jól számolom, nemsokára hét és fél évszázad költőiről kell majd beszélnünk, noha a jelen kiadásban is csak versek és költemények vannak, egy költő sincs benne lepréselve, mint, mondjuk, egy ibolya a növénytani mappában. Persze, persze, tudom, fölösleges élcelődnöm, hiszen csak arról van szó, hogy a kompilátorok szakítani kívántak az átkossal, ezért a változtatás is a címben. Dicséretes törekvés, csak eléggé ügyetlenül sikerült. Mert bizony én egy költőt sem találtam a XV. század előtt a kötetben (mármint néven nevezve). Mégiscsak pontosabb volt a régi cím: „Hét évszázad magyar *versei*”, illetve nem a „verseivel” volt baj, hanem a *hét* évszázaddal. Mert akárhogy nézem is, nincs XIII. századi magyar vers, ami van, az latinul van, tehát *stricto sensu* nem magyar vers, bár soha senki nem tagadta, hogy latinnyelvűségük ellenére a magyar irodalom korpuszába tartoznak. Magyar nyelvű versként egyedül az *Ómagyar Máriasisiralom* marad. Semmi bizonyítékunk nincs arra nézve, hogy a „XIII. század végén” keletkezett, ahogy Kovács Sándor Iván is állítja. A szöveg első kiadói, Gragger Róbert (MNy, 1923), illetve Jakubovich és Pais (ÓMO, 1929) szerint az „1280–1310 közötti évekből való”. Ebből az óvatosságból alakult ki az általánosan elfogadott dátum: „1300 körül”. Hogyne, én is tudom, hogy a XIII. század *nem* 1299. december 31-én, *hanem* 1300. december 31-én ért véget (ellentétben a közhiedelemmel), tehát 1300 még a XIII. századba esik. Most csak azért kell imádkoznunk, hogy a névtelen clericusról ki ne derüljön: csak 1301 vízkeresztjére lett kész a latin *planctus* átköltésével, mert akkor befellegzett a XIII. századi magyar költészetnek, egy évszázad magyar költőinek, hogy a címmel rímelve fejezzem ki magam.

De még így is csak baj van ezzel a rusnya „hét évszázaddal”. Ha valaki összeszámolja a kötetben található, fejezetbeosztásként szolgáló századokat, meglepődve tapasztalja, hogy *nyolc* évszázadról van szó. Igaz, hogy $13+7=20$, de a XIII+XIV+XV+XVI+XVII+XVIII+XIX+XX. század összeszámolva mégiscsak nyolc darab évszázadot eredményez. Ezt az elemi matematikai hibát a *Hét évszázad magyar versei* nem követte el, mert nem pedánskodott a korai szakasz századokra bontásával, és végül is tényleg *hét* évszázad verseit közölte: a *Planctus destructionis regni Ungariae per Tartaros*-szal kezdte a válogatást, s mivel ezt hagyományosan 1242-re da-

táljuk, és mivel 1242 és 1951 közé 709 év esik, joggal beszéltek a kompilátorok *bét* évszázad verseiről.

Mi ebből a tanulság? A pokolba vezető út ügybuzgalommal van kikövezeve. Mert dicséretes az ügybuzgalom, hogy szakítani akarunk az átkossal. Az is dicséretes, hogy a korai magyar irodalom karcsú korpuszát az újabb kutatások nyomán állandóan bővítjük. Előtte viszont nem ártott volna elemezni az átkosban keletkezett címet, miért *bét* évszázad? Továbbá nem ártott volna összeszámolni az új kötetbe felvett századokat, s valami kevésbé hangzatos, de pontosabb címet találni. Mondjuk *Magyar versek könyve*, s ezzel vállalni Horváth Jánost; vagy *A magyar vers századai*, s ezzel elkerülni a számok bosszúját; vagy akármit, ami egyszerű. A XIV. században tátongó úrról most ne essék szó. Mindössze két szöveggel rendelkezünk. A *Gyulafehérvári Sorok* „rímelésre törekvő 5+4+6 sornyi magyar szöveg” (Vizkelety András), mely (valószínűleg) három kéz munkája. A *Königsbergi Töredéknek* pedig csak „verses olvasata” lehetséges Kovács Sándor Iván szerint is. (Félreértés ne essék, becses emlékeink ezek, örülünk, hogy megmaradtak, de tudomásul kell vennünk, bármennyire nehezünkre esik is, úgy aránylanak a költészethez, mint a parittyá által elröpített kavics az interkontinentális rakétához.)

Első nekifutás

Kínos kérdések helyett beszéljünk inkább a kötet érdemeiről! Elsősorban Szántó Tiboréről. A kötet tipográfiai kiállítása szemet gyönyörködtető, monumentális alkotás, azt sugallja, hogy az olvasó a magyar költészet korpuszát, szent szövegek összességét tartja a kezében. Szántó jól választotta meg a formátumot, mely egyrészt megengedi a kéthasábos tördelést (tehát helyet kímél), másrészt a hosszú soros költeményeket nem kell önkényesen fattyúsorosra tördelni, ami nemcsak a költő szándékának mond ellent, de az olvasót is zavarja. A kiválasztott betűtípus elegáns, a sorok szellősek, a vessorok légiiesen könnyedek, látjuk, hogy költészet. Az Egyetemi Nyomda is kitett magáért, nem találtam halványra sikeredett oldalt (ami napjainkban gyakori még igényes kiadványokban is). Jólesett a könyv támogatói között együtt látni a Magyar Könyv Alapítványt és a Soros Alapítványt.

Második nekifutás

A kompilátorok első és eléggé nem hangsúlyozható érdeme, hogy volt bátorságuk a népköltészetet elhagyni. A *Hét évszázad magyar verseinek* első kiadásában (1951) 126 népköltészeti alkotás, a másodikban (1954) 200 – ami ugyebár szép, kerek szám – foglalta a helyet, s az ötödikben (1978) a 7–136. oldal tartalmazott népdalokat, bár osztályharcos jellegük addigra igencsak megcsappant. Még a jelen kiadás utószavában idézett „álnépdalt”, a személyi kultusz korának egyik utolérhetetlen remekét is („Gyertek lányok, öltözzetek fehérbe / Szórjunk rózsát Rákosi Mátyás elébe!”) tapintatos kezek igazításában olvashatjuk: „Gyertek lányok, öltözzetek fehérbe, / Úgy menjünk ki a gőzösnek elébe!”

Intellektuális józanságról tesz tehát tanúbizonyságot Kovács Sándor Iván, hogy nem engedte a kísértésnek, és elhagyva a népdalokat visszatért a Horváth János-i hagyományhoz. A magyar irodalmi tudat erőterében bátorság kell annak kimondásához, hogy a torontáli faliszóttos, bár vitathatatlanul autochton műalkotás, nem való intarziás mahagóni ebédlőasztal tetejére, mint ahogy pezsgőt sem szokás mázas csuporban felszolgálni. Ezzel nem értékrendet kívánok felállítani, még csak nem is prioritásokat eldönteni, csupán az incommensurabilitás elfelejtett elvének jogaiba való visszahelyezése fölötti örömet szeretném kifejezni. Erről ennyit.

Harmadik nekifutás

A kompilátorok második (szívem szerint az első) felbecsülhetetlen érdeme, hogy az *egyetememes magyar irodalom* antológiáját adták a kezünkbe, mintegy felismerve, hogy a magyar vers nem attól lesz magyar vers, hogy ama bizonyos és sokat emlegetett 93 036 négyzetkilométernyi területen írják a mindenkori országglakók, s ha történetesen beengednek is egy-két különös szerzőt, ezek, mint valami bélyeges sereg, a sor végén kullognak. (Az ötödik kiadásban „Kitekintés” címszó alatt.) A jelen kiadásban mindenki a születése éve szerinti helyére kerül a kronológiai rendben, akár Amszterdamban, akár Sepsiszentgyörgyön írta volt is verseit. Végre megszűnt a területközpontú rendező elv kíméletlen alkalmazása, legalábbis a költészetben. Ha ebből az következik, hogy a fiatalabb nemzedékek nem fogják tudni, hogy Horváth Elemér Amerikában él, Marsall László pedig Pesten, ez sem végzetes. (Hányan tudják, mennyi ideig élt Ibsen Olaszországban vagy Auden egy osztrák faluban?) Ebben az összefüggésben csak a művek beszélnek, és azt mondják, hogy elidegeníthetetlen részei az *egyetememes* magyar irodalomnak. Nem az *egységesnek*, elég baj volt annak idején, 1951-ben, amikor Darvas József bejelentette a Magyar Írók I. Kongresszusán, hogy „a magyar irodalom egysége megvalósult”. Még ma is nyögjük a következményeit.

Taglalat I.

A *Hét évszázad magyar költői* felhagy az irodalom organikus periodizációjával (Hegel, a Geistesgeschichte és a marxizmus terhes öröksége), mely állandóan változik, és mindig vitatható. Ehelyett a születési dátum szerint, századokra tagolva közli a költeményeket. Ez mesterseges felosztás a javából, és anomáliákat is szül (Arany megelőzi Petőfit), de ha elfogadjuk, vitára nincs ok. Az angol irodalomtörténetben (s a költők gyűjteményeiben is) már régóta ezt az elvet követik. Persze könnyű az angoloknak, ők nem Hegel emlőin nőttek fel, s nem volt Lukács Györgyük sem, aki tudományos körültekintéssel tudta meghatározni, hogy mi a „realizmus” vagy a „romantika”.

Sajnálatos módon, a kötet nem tartja be következetesen ezt a rendező elvet, mert Kovács Sándor Iván képtelen saját kutatási területét távolságtartással szemlélni. A XV. és a XVI. század után beilleszti a *Reneszánsz* alcímet, és újból felosztja XV. és XVI. századra. Majd beteszi a *Barokkot*, amiben XVII. századi költő is előfordul, bár a XVII. század csak ezután következik. De hát ő egy kivételesen képzett irodalomtechnikus, aki ránézésre képes eldönteni, hogy Csáti Demeter XVI. századi költő, a többé-kevésbé kortárs Tinódi viszont már a reneszánsz gyemeke. (Eddig csak Kulcsár Szabó Ernőről tudtam, hogy a posztmodern megítélésében csálthatatlan.) Tudomásul kell vennünk, hogy Janus Pannonius az előtt élt, mielőtt az első (ránk maradt) magyar nyelvű hexameter keletkezett. Így hegyek vajúdtak, és ösvér született (zeb-racsikkokkal).

Becsülöm Németh G. Bélát, aki nemcsak él a gyanúperrel, hogy valami itt nincs teljesen rendben, de véleményét az utószóban közli is velünk: „Az irányok elnevezését, jegyeik meghatározását, időtartamukat (...) a kritikus, történelmi vizsgálódás (...) szentesíti. Ám nemcsak a jegyek és kritériumok (...) hanem az egyes irányok léte ügyében is újra meg újra állító és tagadó vélemények kerülnek szembe.” Ám ha még ez sem lenne elég, hozzáteszi: „az irányzatok szerinti történelmi beosztás keresztezi, széttröngi az időrendi történelmiséget.” *Sapientia sat.*

Félreértés ne essék, nem a reneszánsz vagy barokk létét vitatom, hanem az önként kijelölt rendező elv felrúgását. Ha századokra osztom fel a költőket, s közben egyeseket mégis a reneszánszba sorolok be, olyan ez, mintha elhatároznám, hogy testmagasság szerint rakom a költőket sorba. Csakhogy a 163 centiméteres termetűek után hirtelen egy 158 centiméterest helye-

zek el, mert az kék szemű. Nem a kékszeműséggel van baj, hanem a következetességgel. Magyarán nem kell olyan rendező elvet kitalálni, amit nem tudok (vagy nem akarok) betartani.

Az új *Hét évszázadban* hiányoznak az életrajzok és a költők egy-két soros minősítései is. A kompilátorok a költők súlyát a válogatás terjedelmével minősítik, s ez önmagáért beszél. Így van ez rendjén. Az érdeklődők forduljanak valamelyik kézikönyvhöz. Az ismeretek megszerzéséért bizonyos erőfeszítést kell/illik tenni. A szájbarágás a marxista igehirdetés egyik kánonja volt, hiszen nem mindegy, hogy mit tudnak meg az érdeklődők a tárgyról; a mindenkori *be-lyes* nézetet kellett megtudniok. (Ugye, emlékszünk az első kiadásból Weöres Sándor jellemzésére: „Elszegényedett vidéki úricsalád sarja. A művészi öncélúságot, a formai játékoságot túl-hajtó verseivel, az irodalom társadalmi, politikai feladatait tagadó nézeteivel tette hírhedtté nevét” – vélekedett a finom tollú ítéző, kinek nevét fedje jótékony homály.)

Taglalat II.

Nézzük tehát a terjedelmileg kiemelt költőket. Ezek időrendben a következők az 1700 előtt született költők esetében, ha a „kiemeltséget”, teljesen önkényesen, 15 oldal körüli terjedelemben állapítom meg: Janus Pannonius (15), Balassi Bálint (22), Rimay János (15), Zrínyi Miklós (27), Gyöngyösi István (19). Ebben a viszonylatban Nyéki Vörös Mátyás (10), Faludi Ferenc (5), Amade László (4) nem jártak túl jól, viszont Listius László (11), Esterházy Pál (11), Koháry István (11) viszont a túlbuzgóság miatt a ló másik oldalára esett. Arról most ne szóljon a krónika, hogy Faludi és Amade hogyan marad vissza a XVII. századba, ha mindketten 1704-ben születtek. Megint csak következetlenek a kompilátorok. A régebbi válogatásokhoz képest mégis örülnünk kell, hogy Nyéki Vörös Mátyás, Esterházy Pál és Koháry István renoméja megnőtt. A Gyöngyösi István-válogatásra Arany János is bólintana.

A XVIII. század gerincét alkotó költők sora így alakul: Csokonai (62), Berzsenyi Dániel (20), Kölcsey (12). Kölcseyt csak az arány szemléltetésére említem, tudom, hogy nem éri el az általam önkényesen választott 15 oldal terjedelmet. Nem is a tárgyalt századi válogatás miatt, mely szerint a fontosabb költők: Baróti Szabó (9), Kazinczy (8), Batsányi (9), Kisfaludy Sándor (5), Kisfaludy Károly (8) arányban állnak egymással, hanem a rehabilitáltak, Listius, Esterházy, Koháry költészetét bemutató terjedelembelül összevetve marad az olvasóban némi elégedetlenség.

A XIX. században született és kiemelt költők ezek: Vörösmarty (38), Arany János (65), Petőfi (50), Vajda János (17), Ady Endre (36), Juhász Gyula (15), Babits Mihály (53), Kosztolányi (50), Tóth Árpád (21), Kassák (40), Füst Milán (23), Gulyás Pál (16). Kassák, Füst Milán és Gulyás Pál árfolyamának javulását örömmel nyugtázzuk. Áprily Lajos (8) bukásán bánkódunk.

A XX. században imígy járja Lakatos István a tojástáncot: Szabó Lőrinc (36), Illyés Gyula (40), József Attila (41), Dsida Jenő (21), Radnóti (24), Vas István (27), Kálnoky László (17), Jékely Zoltán (18), Weöres Sándor (50), Rónay György (17), Pilinszky (17), Nemes Nagy Ágnes (21), Rába György (15), Nagy László (15), Lakatos István (32), Juhász Ferenc (17).

Teljesen tisztában vagyok azzal, hogy verseket nem lehet kilóra (tehát mennyiségre) mérni, s költőket nem lehet pontozni, még oldalszámmal sem. Azzal is tisztában vagyok, hogy ha tíz oldalban állapítom meg a „reprezentatív terjedelmet”, sokan mások is bekerültek volna, gyakran egy-két oldalas terjedelembeli különbséggel. Ez egyrészt finomította volna a képet, másrészt néhány oldal különbség nem számít még ebben (az általam is) megkérdőjelezhető pontversenyben. Amire kíváncsi voltam, milyen is Kovács Sándor Iván és Lakatos István „hamburgi mércéje”. Ennek a hamburgi mércének a jellemzése azért fontos, mivel az antológia iskolai használatra (is) engedélyezett gyűjtemény. Tehát a nagyrészt tájékozatlan és éppen ezért tájékoztatásra szoruló/vágyó serdültebb ifjúság is (remélem, haszonnal) fogja forгатni.

A hamburgi mérce

Az idősebb olvasó talán még emlékszik, hogy az ötvenes években nem az számított, hogy Pilinszky nyomdai korrektor, hogy sokan gyermekversikéket írnak, hogy Aczél Tamás Sztalin-díjat kapott, vagy Kuczka Péter Kossuth-díjas, hanem az, kinek mi az árfolyama a hamburgi mérce szerint. A hamburgi mérce (mondanom sem kell) az „igazi” értékrendet képviselte a hivatalossal szemben. Hamburgban (állítólag) évente összegyűltek a profi bokszolók és a szakemberek, hogy megállapítsák a különböző súlycsoportokban az erőviszonyokat. Ezt tudomásul vették edzők, bokszolók, és hallgattak róla, mert az, amit a közönségnek kellett nyújtaniok, sokszor nem tükröz(het)te az igazi erőviszonyokat, de ez nem változtatott az „igazi” értékrenden. Ez a kávéházi/körúti fikció mindenkit megnyugtatott. Tudtuk, hogy Weöres Sándor fényévnvi távolságra helyezkedik el Hidas Antaltól, tudtuk, hogy a „Kuczka el van vetve”, és Gábor Andor legfeljebb minitörpe. Amit nem tudunk viszont, hogy a „hamburgi mérce” csupán a hivatalos értékrend negatív tükörképe, és hogy az irodalmi ízlés állandóan változik. Hamburgi mércét államosított irodalomban szokás készíteni, illetve ott érdemes hivatkozni rá.

Amikor külföldre kerültem, elkezdtem gondolkodni, hogy is van ez. Tényleg keletkezne egy egységes mérce, ha demokratikusán megszavaztatnánk az irodalomértő és -kedvelő közönséget? Kiváló alkalom adódott 1980 márciusában, amikor Weöres Sándor, Károlyi Amy, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Juhász Ferenc és Vas István Londonba jött, és a Szepsi Csombor Körben közös költői esten lépett fel. Az est előtt elhatároztam, hogy a Kör 12 képviselőjét megszavaztatom, helyezzek saját ízlésük szerinti sorrendbe a költőket, csináljunk hamburgi listát. Szerencsére Szabó Zoltánnak tetszett az ötlet, és Cs. Szabó is kedvelte a játékosságot.

Az eredmény így alakult:

Hamburgi lista - I.												
	Czigány Lóránt	Czigány Magda	Sipos Gyula	Siklós István	Cs. Szabó László	Szabó Zoltán	Sárközi Mátyas	Neményi Ninon	Péter László	Krassó Mildós	George Cushing	Peter Sherwood
Juhász Ferenc	5	5	6	6	6	4	3	3	3	2	6	5
Károlyi Amy	4	6	5	5	5	5	6	6	6	4	4	3
Nemes Nagy Ágnes	3	2	3	3	3	1	4	2	4	6	3	4
Pilinszky János	2	3	2	2	2	3	2	4	5	3	2	2
Vas István	6	4	4	4	4	6	5	5	2	5	5	6
Weöres Sándor	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1

A 12 szavazó foglalkozás szerinti megoszlása: irodalomtörténész (2), kritikus (1), költő (1), esszéíró (2), művészettörténész (1), filozófus (1), történész (1), prózaíró (1), nyelvész (1), néprajzos (1).

A szavazók a magyar irodalommal mind eleven kapcsolatot tartottak, köztük két angol, ketten 1949-ben hagyták el az országot és nyolcan 1956-ban. Mivel senki sem vett részt a hazai irodalmi életben, senkit nem vezet(het)ett a hazai irodalmi élet elvárásrendszeréhez való igazodás igénye. Az abszolút utolsó helyhez $12 \times 6 = 72$ pont szükségeltetett, az abszolút első helyhez $12 \times 1 = 12$ pont. A konszenzuslista ezt a sorrendet eredményezte: Weöres Sándor (13), Pilinszky János (32), Nemes Nagy Ágnes (38), Juhász Ferenc (54), Vas István (56), Károlyi Amy (59).

A lista első érdekessége, hogy Weöres Sándor „győzelme” majdnem abszolút, és hogy a költők két élesen elváló csoportba oszlottak. A második érdekessége, hogy a konszenzuslistát a

szavazók közül csupán ketten (Cushing, Sárközi) közelítették meg, 4-4 olyan szavazattal, mely a 12 szavazó közös eredményével esett egybe, tehát a „közvéleményt” fejezte ki.

Vérszemet kaptam, s a nagy sikerű est után újrászavaztattam mindenkit, azzal, hogy felejtsem el mindent, amit a költőkről tud, s csupán a *performance*-t értékelje. Ezt a szavazást a költők által kiválasztott versek és előadói képességük befolyásolta.

Hamburgi lista – II.

	Czigány Lóránt	Czigány Magda	Sipos Gyula	Siklós István	Cs. Szabó László	Szabó Zoltán	Sárközi Mátyas	Neményi Ninon	Péter László	Krassó Miklós	George Cushing	Peter Sherwood	
Juhász Ferenc	5	5	6	6	6	3	4	5	5	5	5	6	61
Károlyi Amy	3	2	2	4	4	4	5	4	4	6	6	4	48
Nemes Nagy Ágnes	1	1	1	1	1	2	2	1	3	2	1	1	17
Pilinszky János	2	4	4	5	3	1	1	2	6	3	4	5	40
Vas István	6	6	5	3	2	5	3	3	2	4	2	2	43
Weöres Sándor	4	3	3	2	5	6	6	6	1	1	3	3	43

A második lista így alakult: Nemes Nagy Ágnes (17), Pilinszky János (40), Vas István/Weöres Sándor (43-43), Károlyi Amy (48), Juhász Ferenc (61).

Az összesítés híven tükrözi a költők szereplését, elsősorban Nemes Nagy Ágnes fergeteges *performance*-át. Lenyűgözte a közönséget. Pilinszky rontott a pontszámán, de helyezését megtartotta. Weöres Sándor rosszul szerepelt, csilingelő gyerekversikékkal, bár még így is belejátszott utólagos értékelésébe is, hogy mindenki nagyon nagy költőnek tartotta. Vas István kitűnően szerepelt, mindenki megértette, hogy egyik előadott verse, a *Pesti elégia* a forradalom utáni hangulatot fejezi ki. Szorongatták is kezét az előadás utáni fogadáson! Károlyi Amy lírájáról kiderült, hogy nem figyeltünk eléggé, *A kulcslyuk-líra* alkotója jelentős költő. Ennek következtében Juhász Ferenc leszakadt a középmezőnyről, a hatodik helyre került.

Az előadás utáni szavazás egyik érdekessége az volt, hogy ezúttal többen képviselték a konszenzust (Czigány, Sipos, Siklós, Neményi, Sherwood), bár kevesebb, csupán 3-3 költő esetében. A másik érdekessége, hogy Szabó Zoltán és a történész Péter László ezúttal egyetlen szavazattal sem képviselte a közvéleményt, ugyanúgy, mint ahogy az első fordulóban is kiritáltak a mezőnyből, csupán egy-egy szavazatuk esett egybe a kialakult átlaggal. Szabó Zoltán szavazásának külön érdekessége, hogy látatlanban egyedül ő szavazott Nemes Nagy Ágnes elsőségére, bár az előadás után, a második fordulóban, Pilinszkynek adta a pálmát, és Weöres Sándort a 6. helyezéssel alaposan „helyretette”. Csakúgy, mint Cs. Szabó László, aki a megelőlegezett első helyről az ötödikre relegálta mindnyájunk szeretett „Sanyikáját”.

Mindezeket azért tartottam szükségesnek ennyire részletesen ismertetni, hogy egyrészt konszenzuslista, tehát a hamburgi mérce, nem létezik, másrészt viszont érzékenyen kibillen a mindenkori teljesítmény irányába, tehát mégiscsak létezik a „hamburgi mérce”, regisztrálja az irodalmi tudatban bekövetkező változásokat.

Ha most a fentiek fényében megvizsgáljuk az akkori „hivatalos” mércét, melyet a *Hét évszázad magyar verseinek* korabeli (1979) kiadása képvisel, a felsorolt hat költőt a következő sorrendbe állíthatjuk (ezúttal az oldalszámokkal pontozva): Juhász Ferenc (90), Vas István (63), Weöres Sándor (61), Pilinszky (16), Nemes Nagy Ágnes (12), Károlyi Amy (3).

Első pillantásra is látszik, hogy a hivatalos mérce több tanulságot kínál. Noha, magam is emlékszem, Pesten lehalkított hangon egyre többen jelentették ki, hogy a király meztelen, a

XI–XII. részt jegyző Szabolcsi Miklós ezt még nem volt hajlandó tudomásul venni, ám Weöres Sándor esetében engedelményeket kényszerült tenni (bár még 1964-ben is igen szigorúan kritizálta a *Tűzkuvat* az Élet és Irodalomban). Az Aczél György által sugallt kultúrpolitika futtatta ki Juhász Ferencet Nagy László rovására (45 oldal!), ő volt hivatva a költészetben „a bartóki szintézist” képviselni (elvégezni?). Örült ennek a népi tábor, mindaddig, amíg Juhász Ferenc Déry temetésén (1977) be nem jelentette, hogy Déry „a pokolpillanatot: szivárványpillanatnak látta”. Ez sok volt még a *Krumplivirág* költőjétől is. Vackorba haraptatta híveit. Megjelent az első repedés az obeliszken.

Ha viszont mégis „polgári” költő kell a fránya közönségnek, ott van Vas István (ne azt a fejhangú, rimeken lovagoló Weörest ajánazzák!). 1979-ben Pilinszky és Nemes Nagy Ágnes otthon még nem „tört át” a hivatalos erőlistán, bár a „hamburgi listán” már az ötvenes években a nehézsúlyban jegyezték őket. Károlyi Amyről pedig senki sem tud(hat)ta, hogy szemkáprázató petárdák rejtőznek még a tarsolyában (elvégre már hatvanéves volt akkor).

E számadatokkal megtűzdelte visszatekintés után vessünk most ismét egy pillantást Lakatos István válogatására, és az eddig tárgyalt hat költőt tekintsük cseppnek a tengerből, most, 17-18 évvel a „felhánytorgatott” múlt után.

Cseppben a tenger

Lakatos Istvánnál így alakul az „erőlista” (ma, amikor már nem létezik hivatalos, és nincs szükség a „hamburgi” listára) szintén oldalszámban kifejezve: Weöres Sándor (50), Vas István (27), Nemes Nagy Ágnes (21), Pilinszky János (17), Juhász Ferenc (17), Károlyi Amy (5).

Weöres Sándor elfoglalta az öt megillető helyet a legnagyobbak társaságában (Csokonai, Arany, Petőfi, Babits, Kosztolányi), bár Lakatos ítéletének meggyőzőerejét csökkenti Vörösmarty, Ady és Szabó Lőrinc hiánya. Vas István Radnóti társaságában a helyén van. Pilinszky és Juhász Ferenc azonos oldalszáma példázza, hogy mennyire esetleges az oldalszám szerinti méricskélés, hiszen a Juhász Ferenc-i életmű sokszorosa a mélypontot ünneplő költőének, tehát a Pilinszky-válogatás bőséges, a Juhász Ferencé viszont mértéktartó. Éppen ezért a válogatás biztosan sugallja, hogy Nemes Nagy Ágnest főljük helyezi Lakatos. Károlyi Amy helyezése is tisztességes, judíciumot eláruló helyezés. Első pillantásra. Bár ha kortársait nézem: Zek Zoltánt (9), kinek csupán a túlírt, szerkezet nélküli, közhelyekbe süppedő *Sírálva* négy oldal foglal el, vagy Benjámin Lászlót, akinek *nem* az egész életműve alkalmas a válogatásra (ez persze Zek Zoltánról is elmondható) – már kevésbé látom a judíciumot működni.

Ha már a judíciummal előhozakodtam, még valamiről kell szólnom. Örvendetes, ha költő válogat költők között; az irodalomtechnikusok nagy része botfűlül, és félenken követi a többségi véleményt. (Illetve, mint a hamburgi lista kapcsán szemléltettem, ilyesmi nem létezik, mindenkinek megvan a saját véleménye arról, hogy mi a közízlésnek megfelelő konszenzus, s ez sohasem esik egybe a statisztikai középárányossal.) Lakatos ízlését kellően jellemzi az, hogy Csokonait válogatja a legnagyobb terjedelemben. Szuverén joga ez, éppen úgy, mint elnézőnek lenni olyan költőkkel szemben, akik ízléstelenül hozsannáztak a kemény diktatúra idején. Lakatos elnézősége több mint gesztus, hiszen ő maga áldozat volt. Költő esetében az is bocsánatos bűn, ha előnyben részesíti azokat a költőtársait, akik a sajátjéhez hasonló stílusideákat hirdetnek/vallanak/követnek. „Tudományos objektivitás” egyébként sem létezik, legkevésbé az irodalomban, ezt csak marxista szobatudósok vélelmezték.

Amikor Czesław Miłosz megírta lengyel irodalomtörténetét angolul, a saját költészetéről is írt. Önmaga ismertetését azzal kezdi, ha jól emlékszem, hogy álszerénység lenne, ha saját magáról hallgatna, ezután kortársai között röviden tárgyalja saját költészetét is; tárgyias, rövid jellemzést ad, a jelzőkkel csínján bánik. Az olvasó úgy érzi, szűkkeblűen járt el saját magával, de

fejet hajt imponáló szerénysége előtt. És az olvasó őszintén örült, amikor évekkal később, 1980-ban Nobel-díjat kapott.

Ugyanígy rosszul értelmezett szerénység lett volna Lakatos Istvántól, ha saját magát kihagyja az antológiából. Ám a XX. században született költők közül csupán Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, József Attila szerepel bővebb válogatással, mint ő. Az élők közül senki! Reménykedjünk, hogy az egyik utolsó Baumgarten-díjjal induló költő (22 éves korában kapta meg) életművét a Nobel-díj bizottság is észreveszi majd alkalomadtán.

Csemegezés I.

(*Egy kis statisztika*) A gyűjteményben szereplő 60 év fölötti (tehát az 1936-ban és korábban született) költők életkor szerinti névsora így alakult a megjelenés évében (1996):

Nyolcvan év fölöttiek: Károlyi Amy (87); Faludy György (86); Takáts Gyula (85); Hegedűs Géza, Kiss Tamás (84); Tóth Endre, Határ Győző, Ambrózy Ágoston (82); Békés Gellért (81).

Hetven fölött: Szabó Magda (79); Mészöly Dezső (78); Jánossy István, Béky Halász Iván (77); Létay Lajos, Tóth Eszter, Hárs Ernő, Somlyó György, Tollas Tibor (76); Jobbágy Károly, Rákos Sándor (75); Kuczka Péter, Vidor Miklós (73); Major Ottó, Rába György (72); Láng Éva, Kautzky Norbert (71); Rozgonyi Iván, Vasadi Péter, Rab Zsuzsa, Bede Anna, Takács Imre, Hules Béla (70).

Hatvanon túl: Obersovszky Gyula, Lakatos István, Balla László, Rubin Szilárd; Tornai József, Viola József, Lator László (69); Csokits János, Galambosi László, Juhász Ferenc, Ács Károly (68); Fodor András, Kányádi Sándor, Timár György, Görgey Gábor, Tóth Bálint (67); Major Zala Lajos, Csoóri Sándor, Kibédi Varga Áron, Beney Zsuzsa, Baránszky László, Mezei András (66); Eörsi István, Gyurkovics Tibor, Czigány György (65); Csanády János, Albert Zsuzsa, Bihari Sándor (64); Makay Ida, Vitéz György, Horváth Elemér, Gergely Ágnes, Marsall László (63); Kabdebó Tamás, Gömöri György, Kalász Márton (62); Simon Lajos, Tózsér Árpád, Bisztray Ádám, Bertók László, Makkai Ádám (61); Kiss Dénes, Csukás István, Tóth Judit, Orbán Ottó, Székely Magda, Székely Dezső, Buda Ferenc (60).

(*Egy kis magánstatisztika*) A nyolcvan éven felüliek száma 9. Ebből bizony én csak 4-et válogattam volna be. A hetven éven felüliek száma 23. Ebből 11-et, 48-an vannak hatvan fölött. Ebből a korosztályból 28-cal is megelégedtem volna. Tehát 80 élő költőből 43, kicsivel több mint a fele, elég lett volna. Lakatos István nagyvonalúan válogatott, hiszen sokan vannak a névsorban, akik nem költők, csak verset is írtak olykor. Azért választottam a hatvan évet cezúrául, mert akiről addigra nem derül ki, hogy költő, nagyon valószínű, már nem is fog. Viszont aki költő és kimaradt, joggal megsértődhet, és az olvasó joggal kérheti számon kimaradásuk okát a kompilátoron. Én ezt nem teszem, hiszen az antológiával mást se csinálnak, mióta megjelent, csak centizik és dekázzák a beválogatottakat és a kimaradtakat. A „ha X igen, akkor Y miért nem” kezdetű társasjátékba nem szívesen megyek bele. Magam tudom a legjobban, milyen nehéz eligazodni, körültekintően mérlegelni, igazságot tenni a tengernyi anyagban, magam is írtam egy irodalomtörténetet a Halotti Beszédtről Hajnóczy Józsefig, egyetem segédkönyvnek használják angol nyelvterületen. A magyar kritikák azt hányták szememre, hogy ha X-ről 10 sort írtam, Y-ről miért csak 8-at. Én sem készítettem előzetes nagyságrendi listát, annyit írtam mindenkiről, amennyit az adott keretek közt helyesnek tartottam. Nyilván Lakatos is így cselekedett. Én annak örültem a legjobban, amikor külföldi (tehát angol, amerikai, francia, német) kritikusok elismerték munkám hasznosságát. Mert minden (esetleg olykor pikírt) megjegyzésem ellenére rendkívül hasznos kézikönyvet tett le Kovács Sándor Iván és Lakatos István a közvélemény asztalára.

Csemegézés II.

Mielőtt írni kezdem volna a jelen dolgozatot, három hónapig az íróasztalomon tartottam a *Hét évszázad magyar költőit*, és munka közben, ha idézetet kellett ellenőriznem, vagy recenziót olvastam olyan fiatal(abb) költőről, akit csak névről, folyóiratban kapkodva elolvasott versekből ismertem, elsőnek a *Hét évszázadból* tájékoztam, s meg kell mondanom, egy esettől eltekintve mindig sikerrel. Erre korábban nem volt példa, mert a régi *Hét évszázadok* bizonyos költőket kirekesztettek. Dsida Jenő vagy Mécs László például még az 5. kiadásból is hiányzik, 1979-ben! Lakatos már érdemük szerinti terjedelemben szerepelteti őket.

Budai Parmenius István, az Oxfordba került magyar humanista, Sir Humphrey Gilbert utazásának latin nyelvű krónikása, aki 1583-ban Új-foundland közelében a tengerbe veszett, (gondolom) első alkalommal szerepel magyar költői antológiában. Bár az angol–magyar irodalmi kapcsolatok kutatói régóta ismerik, az irodalmi tudat csak azután vette tudomásul létezését, hogy két kanadai irodalomtörténész monográfiát írt róla (1972). Parmenius csak így lehetett saját hazájában (is) próféta.

Kalmár György *Prodromus*ából két, ügyesen kiválasztott részlet kapott helyet az antológiában. „A magyar irodalom ismeretlen monstruma”, ahogy Weöres Sándor nevezi ezt a XVIII. századi utazót, nyelvészt és (mindenekfelett) csodabogarat, szintén először szerepel magyar költői antológiában. Kortársai (Kazinczy például) ismerték ugyan, de költészetével Weöres Sándorig nem tudtak mihez kezdeni, bár nyelvészeti munkásságát számosan kommentálták (itthon is).

Éppen ezért szerencsésnek tarthatjuk, hogy Weöres Sándor famulusa a *Három veréb hat szemmel* (1977) összeállításában és a régi magyar anyag kompilátora a terítéken lévő antológiában egy és ugyanazon személy, Kovács Sándor Iván volt. Weöres Sándor antológiája ugyanis mérföldkő a régi magyar irodalomról alkotott nézeteink megújításában. Illő, hogy az ismertetés kapcsán erről szó essék.

Nagyító alatt I.

Valamikor a század elején Szabó Dezső, aki ígéretes finnugor nyelvésznek indult, azzal csapta oda a céduláit, hogy elege van azokból, „akik kódexirodalmunk cafatjaiban balhásszák a nemzeti szellemet”. A helyzet nem sokat javult fullánkos megjegyzése óta. Újabb glosszák (legutóbb az *Oxfordi glosszák*), töredékek, cafatok kerülnek elő kódexek táblái alól, gyakran még az olvasatok sem egyértelműek, de egy-két éven belül akad egy élénk képzeletvilágú filosz, aki ritmust, rímeket fedez fel, és elhangzik a csatakiáltás: íme, újabb megdönthetetlen bizonyítéka, hogy a töredék versrészlet. Nem tudom. Lehet. Szakfolyóiratokban az effajta vizsgálódásoknak helyük van, éppen úgy, mint amikor valaki újból felfedi Anonymus kilétét. Teljesen más dolog ezeket a (valóban) becses töredékeket a bizonyosság látszatával tálni. A *Königsbergi Töredékre* és a *Gyulafehérvári Sorokra* már utaltam.

De mit szóljak a következőhöz:

VERSES ÜDVÖZLET

Emericus Török
Köszön Krisztinának
Legyen könnyebb inhának
Száz jó napot
Kétszáz jó éjt
Hozzája.

1485-ben kelt latin levél magyar utóirata, Enyingi Török Imre (1464–1519 után) műve. Kétségtelen, hogy tartalmaz egy ragrimet, lehet, hogy versike, mindenesetre becses művelődéstörténeti emlék. A Parlagi Krisztinának címzett köszöntőt egy Kállay Lajoshoz írt latin nyelvű levélből ismerjük, melyet a Századokban adtak ki (1877). Szilády Áron (RMKT I:373) szerint: „lehetne mondani, hogy talán nem is akart vers lenni” (1877). A Ványi-féle irodalmi lexikon szerint: „Ötsoros, versnek tetsző köszöntő” (1926). A MIL már bátrabban fogalmaz: „Ez voltaképpen vers” (1965). Ezt a véleményt a *Magyar Életrajzi Lexikon* átveszi (1969). Az UMIL már nem hamukázik: „Török Imre... verssel üdvözölte jegyesét” (1994). Ezek után természetesen illik beválogatni az új *Hét évszázadba*.

És most vegyük szemügyre a textológiai kérdéseket. Mivel a „versnek” címe nincs, ezt szögletes zárójelbe *illett* volna tenni. Az eredeti kéziratban a szöveg kétsoros. A tördelés is önkényes (bár már Szilády is így tördelte, RMKT I/LII, 1877). Szilády szövege is átírat, maga is említi, a *kenweb*-et (vitathatóan) *kenweb*-nek írja át, Kovács Sándor Iván pedig a modern helyesírást alkalmazza. Modern alakban adja meg a *napot* (napot, bár Szamota is *o*-nak olvassa a második magánhangzót, OklSz: 433), *ét* (*éjt*) és a hozzája (hozzája) szavakat is. Mindhárom szó érthető átírás nélkül is, az átírás valamit elvesz a szöveg esetlen bájából, bár emeli a textológus diszkrét báját. Az *inbának*-ról viszont hallgat. Kovács Sándor Iván textológiai speciálkollégiúmának hallgatói nyilván tudják, hogy a *jonbának* variánsa a szó. Az *Ómagyar Mária-síralomban* a *junbumnok*-ot *szívem*-nek fordítja, mint sokan mások. Az olvasóra való tekintettel ebben a szövegösszefüggésben is megadhatta volna a fordítást, mert a művelt (és jámbor) olvasó úgy vélheti, hogy káprázik a szeme, esetleg valami sajtóhibát lát. Összegezzük tehát a tudnivalókat: 1877-ben előbalhászódott egy latin nyelvű levél végére biggyesztett magyar nyelvű két sor, ami lehet, hogy nem versnek készült, bár versnek tetszik, mert voltaképpen ötsoros vers.

Teccik érteni, ugye? A rézfánfütüülőjét neki!

Pibentető interlúdium

Nekem is pihennem kell, mert visszaraktam a helyére azt a mázsányi kézikönyvet, amit leszedtem a polcokról, és az íróasztalomra tornyoztam, s az én *inbom* (= jonhom) már nem olyan strapabíró, mint hajdanában. Mert a nyomozás negatív eredményeit nem soroltam fel, azt, hogy Török Imre Szinnyeinél nem szerepel (pedig Szinnyei igazán nem volt válogató, ha írók között válogatott), a *Révai Nagy Lexikon*ában sem találom, és Horváth János is bölcsen hallgat a „voltaképpen” versről. Meg a *Nagy Spenót* is. Gerézdi Rabán is. Weöres Sándor sem fedezte fel antológiájában „a magyar költészet rejtett értékeiből és furcsaságaiból”. Hirtelen a torkomban kezd dobogni a *jonbom* (ebből is látszik, hogy a szív = jonh átfedéssel azért valami nem stimmel). Mert mi következik most? A fordítás németre, franciára, angolra, hogy a művelt világ megismerje rejtett kincseinket!

Elpilledve fotelbe vetem testemet, és lekapok, taláломra, egy angol antológiát, a rongyosra olvasott *The Penguin Book of English Verse* címűt, amit számtalan kiadásban nemzedékek forgattak, -/nak. Hát bizony ez szerényen csak öt évszázad angol verseiből válogat. A szerkesztő, aki többek között (a kiválóbbnál kiválóbb angol irodalomtörténészek mellett) Audennek és T. S. Eliotnak köszöni meg tanácsait, Drydenre hivatkozva (érdekes, eddig mindig átlapoztam a bevezetést, pedig rövid, két oldal sincs) kijelenti, hogy a költő dolga (nem feladata!) csupán annyi, hogy az olvasót gyönyörködtesse! – és éppen ezért nem lenne értelme, hogy a korai szerzőkkel (még a *Canterbury Tales*-ből sem közöl részleteket, mert fordításban kellene közölnie!) fárasssa az olvasót. Persze, persze, tudom. A mienk véres és igaz. Nekik nem kellett üdvözölni a győzőket, meg a harci jézusmáriát is másképp rikkantották. Nem kellett Becket Tamás unokájának vallani magukat, sőt továbbmegyek, arra a bizonyos nyárérszakára is másként

emlékeznek, mert mit nekik Hekuba, ha helyesen bőgött a brit oroszlán (hiába léptünk a farkára, a 6:3-mal). Meg hát a La Manche csatorna se őszült meg nekik, mint nekünk a tenger.

Megszentségteleníthetetlenek. Mi nem. Pont.

Nagyító alatt II.

Van ennek a dunai-ugor költészetnek egy vonulata, nemrégiben még bélyeges sereg, köz-katonáinak (mit közkatonáinak! – tábornokainak se!) tilos volt sírniuk a Kárpátok alatt. (A nemjóját neki, nem megy ki Ady a fejemből, igenis ő a legnagyobb magyar költő, hiába tette helyre Lakatos. Végére legalább megmondtam. Nna.) Most végre a falakon bévül (*intra muros*) vannak a nyugati magyar költők is. Tartsunk névsorolvasást, most kivételesen kegyetlen kommentárokkal. Márai Sándor. Költőnek azért nem az igazi. A *Halotti Beszéd* persze ugyanúgy antológiadarab, mint mondjuk Baróti Szabó Dávidtól az *Egy ledőlt dióféhoz*. Márai legjobban sikerült verssorai az *Egy úr Velencéből* című verses drámájában találhatók. Cs. Szabó László, fájdalom, nem volt költő, bár egy antológiadarabot ő is írt (*Téli virágének*). De nem ezzel szerepel. Faludy György már hazai költőnek számít. A válogatás méltányos és értő. Határ Győzőről nem mondhatnám, hogy túl van reprezentálva. Békés Gellért művei is a magyar költészet korpuszába kívánkoznak. Tűz Tamás a válogatás alapján talán kissé színtelen. Béky-Halász Iván meglepően jól jön ki a közölt versekből. Tollas Tibortól a *Bebádogoztak minden ablakot* antológiadarab. Gyarmati Erzsébet mikor hunyt el? 1987-ben, mint a főszöveg közli, vagy pedig nem tudjuk, mint a tartalomjegyzékbeli kérdőjel implicálja? Csokits Jánossal eléggé mostohán bánt Lakatos. Bakucz József költészetét ismeri a kompilátor. Major-Zala Lajos hazai elvárásnak megfelelően szerepel: honvagy/anyanyelvhez kötődés toposza. Kibédi Varga Áron elegáns (itt is). Baránszky László a helyén van. Vitéz Györgyről elismerte Lakatos, hogy jelentős költő. Horváth Elemért, Graves-díj ide vagy oda, vagy nem ismeri eléggé, vagy nem kedveli. Kabdebó Tamástól és Gömöri Györgytől egy-egy névjegyét kobozott el a kompilátor. Thinsz Géza sokkal több húrú költő, mint a nyúl farknyi válogatásból kitűnik. A Makkai Ádám-válogatás ügyes. Érdekes módon Tóth Judit hiába él Párizsban, rendelkezik a *présence*-szal, ami a kiegyensúlyozott megmértetéshez szükséges. Kemenes Géfin László nagyon rosszul járt. Nem lett volna szabad szabadosnak lennie, szóljon már neki valaki, hogy hazai fogyasztásra egy-két pinát talán húzzon ki a verseiből, mert így nem viszi sokra, hisz pinábc' böven van az országban, minek akkor importálni? Szegény Dedinszky Erikát jó viszontlátni, na csak egy névjegy erejéig is. Bár markáns a névjegye. És végül Mózsi Ferenc. Ő a legfiatalabb, a sereghajtó.

Nem irigylem Lakatost a válogatás munkájáért, hiszen ezeket a költőket néhány évvel ezelőtt (esetleg) csak névről ismerte, vagy talán még úgy se. Ennek tudatában nem ártott volna kissé alaposabban tájékozódnia. Így ugyanis igazán jelentős költők (is) kimaradtak. Elsőnek Bikich Gábort említeném, aki igaz, hogy szerepel a hazai kézikönyvekben, de az emigrációból is emigrált, Róma mellett él, és Szabó Zoltánon kívül talán senkivel sem érintkezett. Állítólag az *Újszövetséget* fordítja már évtizedek óta. Ami keveset olvastam tőle, az a legnagyobbak társaságába emeli. Kristálytisztza, feszesre fogalmazott versmondatok, minden szónak megvan benne a súlya. Kizártnak tartom, hogy ha Lakatos ismeri, kihagyta volna. Siklós István (1936–1991) már nehezebb eset. Weöres és Pilinszky kivételével senki sem hallott rá a verseire, még Vas István sem. A hagyományos költészet elemei hiányoznak műveiből, talán egy fiatalabb nemzedék felfedezi magának ezt a John Donne-, Ezra Pound-, e. e. cummings-hagyományokat folytató költészetet, mely megdolgoztatja az olvasót. Elismerem, nehéz Pestről ráhallani egy olyan költőre, aki a világúr neszeire ügyel, és közben *par excellence* a létezés költője. Azt azonban

Pesten is illenék tudni, hogy a forradalom emlékének szentelt nagy lélegzetű poémáját (*csöndErdeje előtt*) jól ismerte a demokratikus ellenzék a rendszerváltás idején; s mikor még nem lehetett, terjesztették. András Sándor kihagyása miatt zavarban vagyok. Hogy egy névjegyre se lett volna érdemes? Hiszen még Gábor Andor csengő-bongó klapanciái sincsenek kiakolbólitva ebből a monstre vállalkozásból. Enigmatikus rejtély, akarom mondani, rejtélyes enigma. Említhetnék még másokat is. Fáy Ferencet például. Azonban elég, Ali majd haragunni fog érte.

A nyugati magyar költők arcképcsarnoka azért izgalmas nekem, mert a válogatásból többé-kevésbé ismeretlen arcok merednek rám. Gondolom, Lakatos is hümmögve lapozgatna egy angol irodalmár által összeállított, magyar költőket közlő antológiában. Én is az övében. Neki persze könnyebb a dolga, mert tudja, hogy *London non coronat*. Én viszont azt tudom, hogy nyugati magyar költők esetében *Budapest coronat*. Hiszen ez az antológia mérföldkő a befogadásban, amikor a magyar költészet szövegkörnyezetében méretnek meg a nyugati magyar költők. Nem udvariaskodni akar, nem tapintatoskodni, hanem ítélni, helyeket kijelölni. Nem alkalmi kritikáról, baráti interjúról van szó, hanem annak eldöntéséről, hogy kik azok, akiknek *Ex Turcia nulla redemptio*.

Más

(*A muszáj-Herkulesek*) Azok az élő költők, akik egy ilyen nagyságrendű antológiában egy verssel szerepelnek, a kegyelet, a méltányosság, a rosszul értelmezett barátság kiválasztottjai. A kegyúri jog kegyeltjei. („Jól van no, azért ne hagyjuk ki.”) Fiatal költők (például Babics Imre esetében) jóindulatú vállon veregetése. Mert van egykönyves szerző (*homo unius libri*), de nincs egyverses költő. Ha még az, meg kell várni, hátha kinövi magát. Ha már öreg, legyinteni kell. Vannak persze kivételek. Ilyen Tamási Lajos, a *Piros a vér a pesti utcán* költője. Ignotus viszont nem. Mert az egyetlen verse a válogatásban majdnem 11 oldal. A 11 oldal nem bűn, de súlyos aránytévesztés. Igaz, hogy dalban van elbeszélve, de néhány rövidebb szemelvény több lett volna.

(*A Czigány is a maga lovát dicséri*) Én sokáig abban a tévhitben éltem, hogy a legnagyobb bűn barna cipőhöz fekete zoknit húzni. Igaz, apám arra tanított, hogy senkit sem szabad megszegényíteni vagy sarokba szorítani. De átadom a szót Lakatos Istvánnak: „Akikkel nemigen tudunk mit kezdeni: az avantgárd különcei. Lehetetlen bemutatnunk a párizsi Nagy Pált; alighanem ragaszkodnék hozzá, hogy a legkülönbözőbb betűtípusokból összeszerkesztett szövegét egy céllövő puska fényképe tegye még félelmetesebbé. Vagy Papp Tibort, aki vastag gyászkeretben óhajtaná viszontlátni lírai kedélyállapotát. Az efféle termékeket a művészeti grafika tárgykörébe utaljuk.” Nomármost. Én becsületszavamra kijelentem, hogy fölöttébb konzervatív ízlésű (és alkatú) irodalomtörténész vagyok. Egyrészt. Másrészt viszont, Voltaire-rel hajlandó vagyok életemet áldozni azért, hogy Lakatos István elmondhassa véleményét az avantgádról, hogy kellően megvethesse személy szerint és műveikben is őket. De engedje meg, hogy felvilágosítsam. Nagy Pál hagyományos prózaírónak indult, ez nem elégítette ki, a kísérletező irodalomban találta meg saját hangját. Azért is hajlandó vagyok életemet áldozni, hogy Nagy Pál arrafelé kalandozzon, amerre kedve tartja (bár az inkriminált Voltaire-idézetet sohasem sikerült megtalálnom). Papp Tibor viszont „tisztos” költőként kezdte, s vannak olyan versei, melyeken (legalábbis én) nem fedeztem fel se gyászkeretet, se keretlegényt. Nomármost, másodszer. Évtizedek óta igyekszem meggyőzni a magyar irodalomnak ezt a két szerény munkását, hogy paranoiások, senki sem üldözi őket. Nem volt igazam. Legalábbis egy esetben. La-

katos Istvánnak pikkje van rájuk. A tanácsadótól, Petőcz Andrásztól elvártam volna, hogy felvilágosítsa Lakatos a tényállásról, hiszen neki is voltak avantgárd kitérései. (Egyszer Marly-le-Roi-ban például bezárta a közönséget egy sötét terembe, s női harisnyanadrággal a fején üvöltött a fülünkbe. „Performansz” volt ez a javából, én is szenvedő alanya voltam. De kibírtam, és megint csak becsületszavamra kijelentem, hogy Petőczöt nincs szándékomban kizárni a magyar irodalomból.) Ha Lakatos nem nevezi néven Papp Tibort és Nagy Pált, semmi kifogásom nem lenne eljárása ellen. De így kipécézve borsóra térdepeltetni őket, mint Platón a falanszterben, erős. Nem kicsit, nagyon erős. Főként egy olyan országban, ahol a tyúkszemek iránti tapintat minden képzeletet felülmúl. Helyesebb lett volna, ha Lakatos István előbb tájékozik, s csak utána kezd el élcelődni. Ha nevek említése nélkül kihagyja a Magyar Műhely alkotóit, nem hánytorgatnám fel az esetet. De így minősíthetetlen modortalanság, amit művelt.

Namármost. Harmadszor. Engedje meg Lakatos István, hogy emlékeztessem Devecseri Gáborra. Egy Nonn György nevű kultúrapparatsiknak (állítólag) azt mondta: „Ön már csak egy latin tagadószó lesz, mikor én még mindig magyar költő.” Volt ebben némi nagyképűség is. Amit viszont Papp Tibor mondhatna Lakatosnak, abban nincs: „Már azt sem fogják tudni rólad, hogy költő voltál-e vagy kalaposinas, számítógépes programom (*Disztichon Alfa*, 1994) még mindig ontani fogja a formailag tökéletes magyar nyelvű disztichonokat.” Szemben Devecseri költői túlzásával, ez matematikailag bizonyítható tény. Papp Tibor első magyar versgenerátora 16 billió disztichont képes előállítani, s ehhez több millió évre van szükség. Ha ezen Lakatos nevet, ám tegye. Ha a Föld lakhatatlanná válik majd, s Papp Tibor programját átmentik, mondjuk, a Szíriuszra, esetleg ez marad meg a magyar költészetből. Gyászkeret nélkül.

Végző és halleluja

Sok mindentről kellene, lehetne és szerettem volna még írni. A kortárs költők válogatásából kirajzolódó arcelekről. Az elrajzolt Ady-portréről. (Ady örökre kortársunk.) A túl vázlatos Nagy László-képről. A halvány ceruzával megrajzolt Sziveri Jánosról. De már így is, vélem én, visszaéltem a Kortárs vendégszeretetével, jóindulatú türelmével, hiszen ki hallott már ilyet, hogy egy jöttment künnfentes ennyit lefetyeljen recenzió ürügyén.

Hátravan még az örömujjongás. Mert ujjongok is szívből. Hiszen amit a kezemben tartok, nekem mégiscsak szent szövegek összessége, a magyarul beszélők irodalmának legfontosabb, legújabb korpusza. Benne van a múltam, jelenem és (őszintén hiszem) a jövőm is. Mert hiába jártam be minden messze földet, tartományt, és hiába rovom e sorokat Londonban, a dicsőt, az égi szépet mégiscsak itt találok meg az avar pusztákon, a *deserta avarorumon*, ahogy Regino prümi apát nevezte térségünket több mint ezer évvel ezelőtt. Itt, ahol tudják, anélkül, hogy cinkosan összekacsintanánk, miért írtam *baragunnit* haragudni helyett, ahol nem lehetek sirolmtudatlan, csak írástudatlan, ahol Lakatos és Papp Tibor is egy család nyelvén dalol. Ha lakatlan szigetre vetne végzetem, s csak ezt a 2646 oldalas művet vihetném magammal, mindennem meglenne, amire szükségem van. Őrizhetném a kincses temetőket, dörmöghetnék egy sor Petőfit. Ez a könyv elterelné figyelmemet arról, hogy az albánok ölik egymást, hogy miben rejtőzik *carcinogén* anyag. Tépelődhetheték, van-e értelme csodálatosan fölösleges ikes igéinkhez ragaszkodnom, hogy miért fontosabb nekem Kosztolányi, mint Shakespeare, itt lenn a földi lenniségben.

Béke legyen velünk.

(Tevan Kiadó, 1996)